

Natuur.focus

Afgiftekantoor
9099 Gent X
P209602

Toelating – gesloten verpakking

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11,
2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT OVER NATUURSTUDIE & -BEHEER – DECEMBER 2013 – JAARGANG 12 – NUMMER 4
VERSCHIJNT IN MAART, JUNI, SEPTEMBER EN DECEMBER

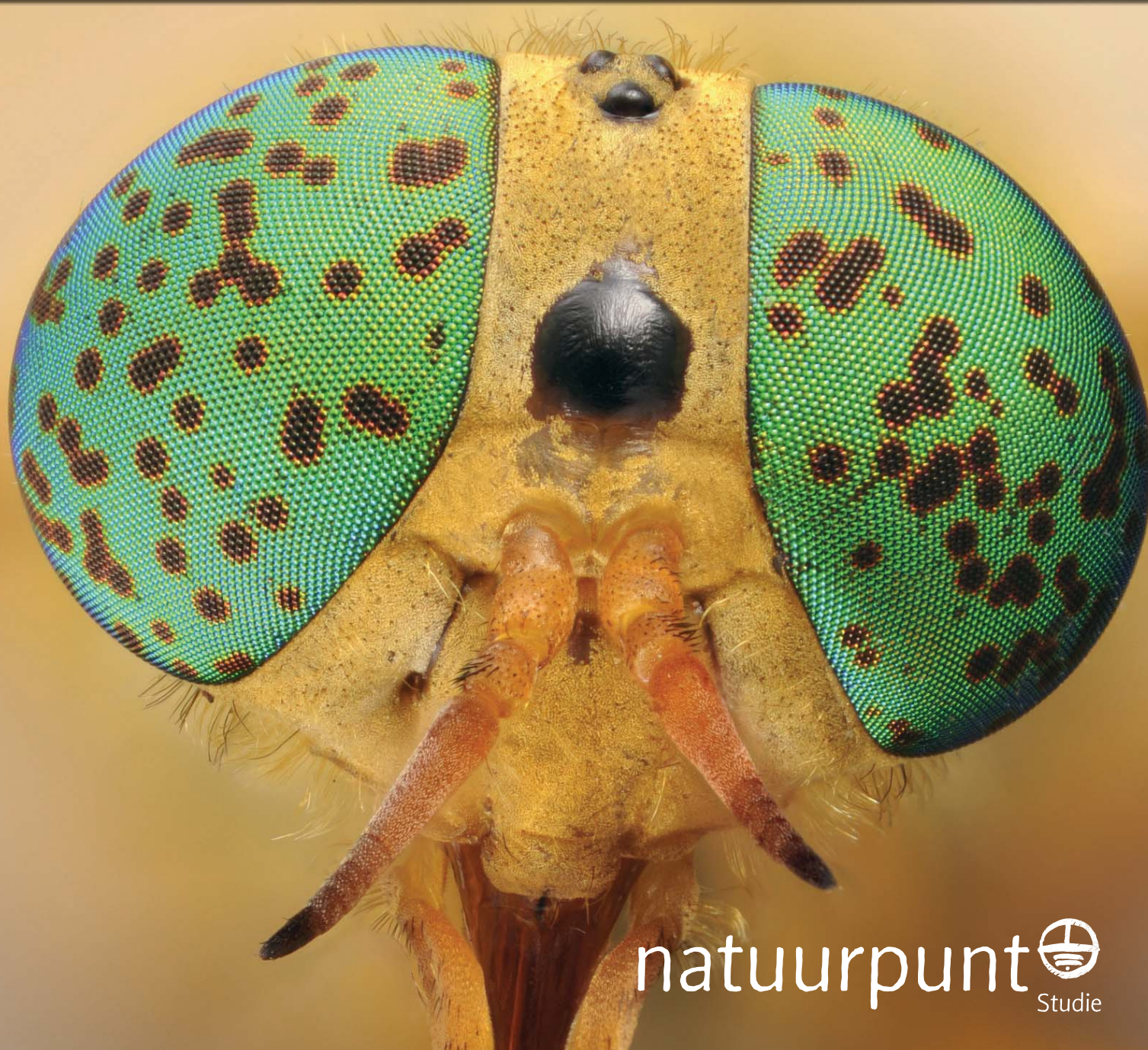
**Krijgt de Argusvlinder het
te warm?**

**Onze dagvlinders in cijfers
2009-2013**

**Wild van 'nieuwe wildernis'
in Vlaanderen'?**

natuurpunt
Studie

Wie is er wild van 'nieuwe wildernis' in Vlaanderen?

Pleidooi voor kritische reflectie

Hans Van Dyck

De prachtige film 'De Nieuwe Wildernis' over het bonte wel en wee van het bruisende leven in de Oostvaardersplassen is niet ongemerkt gepasseerd. Ook in Vlaanderen kreeg de film een flinke dosis aandacht in de media. Natuurpunt schaarde zich als vereniging voor natuurbehoud graag achter de film. Maar is 'wilde natuur' een tijdelijke dwaling of toch een waardevol concept voor het natuurbehoud, ook in Vlaanderen?

Konikpaarden in de Oostvaardersplassen (foto: Ruben Smit)

Natuurpunt heeft er goed aan gedaan om deze fraaie bioscoopfilm van onze noorderburen tot bij ons te brengen. Als gedragsecoloog zag ik mooie sequenties van het gedrag van dieren. Handig gemonteerde parallellen tussen bijvoorbeeld het paargedrag van stoere Konikpaarden en ruziemakende mannen van strontvliegen openen voor het grote publiek de rijke en fascinerende wereld van het dierengedrag. Een aantal aspecten van de documentaire worden uit een klassiek maar erg degelijk vaatje getapt (bv. de vier seizoenen, emotionele band opbouwen met het zwakke paardje dat sterft, enz.). De strijd van leven en overleven wordt subliem in beeld gebracht. Ook het geluid versterkt de beleving voor de toeschouwer. De kunstzinnige beelden van vorst en storm prikkelen en deden me soms terugdenken aan de fascinerende film Koyaanisqatsi uit de jaren 1980.

Wildernis als model?

Maar is de casus van de Oostvaardersplassen ook overtuigend om als model te dienen voor de aanpak van het beheer voor andere gebieden? De film wordt vanuit die optiek ook gezien als een ode aan 'wilde natuur'. Vanuit dit perspectief is de film een promotiefilm, eerder dan een kritische documentaire. Dat is uiteraard de artistieke vrijheid van cineast Ruben Smit. Maar wat is 'wilde natuur' anno 2013 in een afgesloten gebied in een van de meest drukke antropogene regio's ter wereld? Wil Natuurpunt ook die bredere boodschap rond de film uitdragen om 'wilde' natuur te promoten? Is het dan als alternatief bedoeld voor meer klassieke vormen van natuurbeheer en -herstel waarbij de mens een leidende rol speelt? Dat lijkt me een goed onderbouwd debat waard.

Natuur waarbij de mens niet of toch zo min mogelijk tussenkomt voor het sturen van de ecologische processen, lijkt ook in Vlaanderen voor sommige actoren een aantrekkelijke piste. 'Niets doen' dus als hoogste schavotje waarop natuurbeheer kan belanden. Maar of de Oostvaardersplassen daarvan een overtuigend voorbeeld vormen, blijkt bij onze noorderburen

voer voor debat. Er bestaat zelfs een tegenbeweging. Zo wordt een filmpje verspreid onder de titel 'De Nieuwe Wildernis'. Hierin wordt gewezen op de negatieve effecten van extreme overbegrazing door de onnatuurlijk hoge densiteit aan grote grazers. Ook in de vakliteratuur zijn er belangrijke argumenten tegen de 'wilde natuur met grote grazers' benadering die zich grotendeels baseerde op de hypothese van Frans Vera die de prehistorische natuur als een bosweide ziet. Uit recent onderzoek (o.a. op basis van recente vondsten van prehistorische botten en pollenanalyses) blijkt, in tegenstelling met dat idee, dat de prehistorische begroeiing in onze streken overwegend uit bos bestond en dat wilde grote grazers relatief weinig voorkwamen (bv. Kooijmans 2012).

Permanent leerproces

Natuurbehoud wordt het best benaderd als een permanent leerproces (Wilhere 2002). Nieuwe ideeën en inzichten moeten kritisch op hun waarde afgewogen worden. Natuurbehoud is op zich geen wetenschap, het is een maatschappelijk streven. De hoofdrolspelers van het natuurbeleid en -beheer kunnen zich bij de vele complexe vraagstukken wel beroepen op wetenschappelijke inzichten, concepten en benaderingen. Zo kan een beheerder beroep doen op ecologie. Ecologie is de biologische wetenschap die zich toelegt op het begrijpen van de relaties tussen organismen onderling en organismen en hun omgeving. Maar natuurbehoud is meer dan ecologie alleen.

In Vlaanderen zit het natuurbehoud toch nog vaak in het hoekje van het dogmatisch denken. Er blijken rabiate 'believers' en ook 'non-believers' te zijn van de ideeën achter 'wilde natuur'. Filosoof en bioloog Ruben Mersch schreef onlangs in zijn column in De Standaard wijze woorden, zij het in een andere context (Mersch 2013): 'Mensen die geconfronteerd worden met argumenten die hun overtuiging tegenspreken, gaan nog harder geloven in hun eigen grote gelijk'. Voorlopig zie ik weinig tekenen van een goed debat. Dat is een gemiste kans. De film had een goede aanleiding kunnen zijn voor een boeiende conferentie of workshop rond deze vraagstukken. Het actuele thema van de wildernis als strategie voor het natuurbehoud beperkt zich bovendien niet tot deze film. Sinds

enkele jaren bestaat er een beweging en organisatie onder de naam Rewilding Europe (www.rewildingeurope.com). Er wordt nagedacht over de kansen en wenselijkheid van meer wilde natuur in Europa. Dan gaat het vooral om ruige, grote landschappen die niet omheind zijn. Ondertussen heeft de organisatie vijf pilootprojecten opgestart. Over de rol van 'nieuwe wildernis' wordt ook in de vakliteratuur nagedacht (bv. Lupp et al. 2011).

Op zich is een debat over wildernis niet nieuw. Ook in Amerika kregen de verschillen voor een aanpak in het voordeel van wilde natuur enerzijds en voor het behoud van biodiversiteit anderzijds ook al heel wat aandacht (bv. Sarkar 1999). Dat kan een boeiende inbreng bieden voor discussie en denkoefeningen dichterbij huis.

Is een ongeschoren poedel een wolf?

Deze forumbijdrage is niet de plaats om de eigen argumenten pro en contra wilde natuur uitvoerig te bespreken. Het kernpunt van deze bijdrage is een oproep tot gestructureerd debat. Er is een link met wat in de vakliteratuur aangeduid wordt als 'de paradox van het natuurbeheer' (bv. Cole 2000). En dat heeft alles te maken met de meervoudige definitie van het concept 'natuur' en de (schijnbare) verwarring die daaruit voortkomt.

De klassieke definitie van 'natuur' verwijst naar datgene dat zonder toedoen van de mens tot stand is gekomen. Waar de mens een dominante rol speelt, spreken we van cultuurlandschap. Om toe te geven dat het een continuüm betreft, kwamen met 'halfnatuurlijke' landschappen op de proppen. Die benadering is erg geënt op een wereldbeeld waarbij er een harde grens is tussen mens en dier. Deze benadering mist een evolutionaire kijk op de zaak. *Homo sapiens* is zelf een product van de biologische evolutie, maar is inderdaad uitgegroeid tot een dominante factor voor de verdere evolutie van andere soorten (Ehrlich & Ehrlich 2008). Die dominante invloed is vaak negatief, maar kan ook een gunstige vorm aannemen door geschikte omstandigheden te scheppen voor andere levensvormen. Dan speelt de mens de rol van Bever, van ecologische ingenieur. De paradox zit in het feit dat we door menselijk ingrijpen condities kunnen scheppen die erg gunstig zijn voor ontwikkelingen van fauna en flora. Meer natuur door menselijk ingrijpen klinkt dan inderdaad als een paradox op basis van een lastige definitie van natuur, toch zeker in de Lage Landen, die de mens meteen uitsluit. Het is dus vooral een thema voor gebieden die al een lange historie van menselijke invloed achter de kiezen hebben.

Natuurlijke ontwikkelingen in de zin van 'spontane' ontwikkelingen gebeuren ook in plaatsen met een sterke menselijke impact (bv. wilde of spontane natuur in de stad, Rink 2009). Dat schept voor sommige soorten en gemeenschappen wilde dynamieken op schalen die minder passen bij onze romantische beschouwingen over 'wilde' landschappen, maar daarom niet minder medebepalend zijn voor de verdere evolutie van levensvormen op onze planeet. 'Natuur' zit in natuurgebieden, biodiversiteit zit overal! Voor soorten die op een andere ruimtelijke schaal functioneren dan paarden en edelherten kan de stad een minstens zo 'ruige' omgeving zijn. Dat is natuurlijk wat anders dan de courante, menselijke perceptie en beleving die bij natuurbehoud uiteraard ook belangrijke factoren vormen. Die moeten ook in een goed debat opgenomen worden. We zouden trouwens meer aandacht moeten

Een Heckrund kijkt toe vanuit de modder. (foto: Ruben Smit)

besteden aan 'conservation psychology', het fusie domein van natuurbehoud en psychologie (Clayton & Myers 2009). Deze beschouwingen doen me terugdenken aan een geestige metafoor. Als ik me niet vergis komt die uit het boek 'Moeder Natuur naakt' van Jan Desmet (1994), een boek over natuur en natuurbehoud in de Lage Landen dat trouwens nog steeds het lezen waard is. 'Wilde natuur is als een wolf, maar de plukjes zorgvuldig beheerde natuur in Vlaanderen waar gekapt, gemaaid of geplagd wordt zijn nog hooguit met een poedel te vergelijken', stelde hij. Laten we voor de sport even doorgaan op deze metafoor. Als we een poedel niet meer scheren en lekker ruig laten leven... wordt dat terug een wolf? Of blijven we met een stinkende, ongewassen poedel zitten?

Zullen we het ooit leren?

Vlaanderen heeft nauwelijks een debatacultuur. Er wordt wel eens gekakeld over een onderwerp, maar de verheven vorm van een constructief-kritisch, intellectueel steekspel wordt

hier nauwelijks bedreven. Dat is erg jammer want voor complexe materies zoals het beheer van het leven op aarde lijkt het net een noodzaak voor de hoofdrolspelers in het natuurbeheer om nieuwe inzichten en opinies kritisch tegen het licht te houden. Daar ligt voor Vlaanderen een belangrijke rol weggelegd voor actoren zoals ANB, Natuurpunt, INBO, e.a. Ook universiteiten dienen in dit kader hun rol van kritische denkers voluit te spelen. Natuurlijk gaat het voor vele thema's in het natuurbehoud niet alleen over natuurwetenschappelijke kwesties. Ook 'rewilding' draagt meerdere socio-economische, filosofische en ethische kwesties in zich die de natuurbehoudswereld meer systematisch zou kunnen behandelen. Ook Natuur.focus mag daarbij niet aan de kant blijven staan. Constructieve vormen van debat lijken maar weinig plaats te krijgen binnen het huidige natuurbehoud. Tijd om dit hoogst nuttige cultuurproduct in dienst van natuurvraagstukken weer van stal te halen en de vrije loop te geven, al hoeft het niet meteen een *wild* debat te worden...

Summary:

VAN DYCK, H. 2013. WHO GETS WILD OF THE IDEA OF NEW WILDERNESS IN FLANDERS? A PLEA FOR A DEBATE. NATUUR.FOCUS 12(4): 163-165 [IN DUTCH].

The recently released movie 'The New Wilderness' (cineast: Ruben Smit) focusing on the wildlife of the Oostvaardersplassen in the Netherlands received a lot of media attention. NGO Natuurpunt took the initiative to promote the movie in Flanders. The movie shows great behavioural portraits of several emblematic species, including the introduced large herbivores like Konik horses. However, the

movie is not only seen as a documentary on animal life and behaviour, but primarily a tribute to the idea of new wilderness, i.e. natural systems with very limited, if any, human interference to manage processes of vegetation development. The case of the Oostvaardersplassen is actually very controversial as unnaturally high densities of large grazers induce strongly negative impacts for biodiversity. I argue that nature organisations and agencies should take the opportunity of this film to organize a well-structured debate on the issue of 'wild nature' in our landscapes.

Dank

Dank aan de voltallige redactieraad van Natuur.focus voor de constructieve feedback op dit manuscript en aan Natuurpunt om me uit te nodigen voor de filmvertoning.

AUTEUR:

Hans Van Dyck is professor gedragsecologie en natuurbehoud aan het Earth and Life Institute van de UCL (Louvain-la-Neuve). Hij maakt deel uit van de redactie van Natuur.focus.

CONTACT:

H. Van Dyck, Earth and Life Institute (UCL), Croix du Sud 4-5, bte L7.07.04, 1348 Louvain-la-Neuve (hans.vandyck@uclouvain.be)

Referenties:

- Clayton S. & Myers G. 2009. Conservation psychology. Understanding and promoting human care for nature. Wiley-Blackwell.
- Cole D.N. 2000. Paradox of the primeval: ecological restoration in wilderness. Ecological Restoration 18: 77-86.
- Desmet J. 1994. Moeder Natuur naakt! Over de schone schijn van onze natuur- en dierenliefde. Uitgeverij Kritak/Uitgeverij Jan van Arkel.
- Ehrlich P.R. & Ehrlich A.H. 2008. The Dominant Animal: Human Evolution and the Environment. Island Press.
- Kooijmans L.P.L. 2012. Holland op z'n wildst? De Vera-hypothese getoetst aan de prehistorie. De Levende Natuur 113: 62-66.
- Lupp G., et al. 2011. 'Wilderness' – A designation for central European landscapes? Land Use Policy 28: 594-603.
- Mersch R. 2013. Doorgeprikt: Welles-Nietes. De Standaard 01/10/2013, p. 39.
- Rink D. 2009. Wilderness: the nature of urban shrinkage? The debate on urban restructuring and restoration in Eastern Germany. Nature and Culture 4: 275-292.
- Sarkar S. 1999. Wilderness preservation and biodiversity conservation – keeping divergent goals distinct. BioScience 49: 405-412.
- Wilhere G.F. 2002. Adaptive management in habitat conservation plans. Conservation Biology 16: 20-29.